

Ailenin Emeklilik Kararı Üzerindeki Etkisine Dair Nitel Bir Araştırma*

Meral Çetinkaya¹ , Muhammet Enes Kayagil²

Öz

Bu çalışma, bireylerin emeklilik kararları üzerindeki aile ve yakın çevre faktörlerinin çok boyutlu etkisini nitel bir yaklaşımla irdelemektedir. İstanbul'da, Türkiye Emekliler Derneği'ne (TÜED) üye 20 emekli ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler, emekliliğin bireysel bir eylemden ziyade, aile içi dinamiklerin ve etkileşimlerin şekillendirdiği kolektif bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre, bağımlı aile üyelerinin varlığı, iş aile çatışması, eşin sağlık durumu, aile içi iletişimin kalitesi, eş desteği ve çocuk sahibi olmak gibi unsurlar, emeklilik zamanlamasını doğrudan etkilemektedir. Bu çalışma literatürdeki bazı bulguları desteklerken (örneğin, bağımlı bireylerin finansal yükü artırması) bazılarıyla ise çelişmekte olup (örneğin, gelirin emeklilik kararı üzerindeki etkisi), nihai olarak geleneksel Türk aile yapısının emeklilik sürecindeki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Sonuç olarak, araştırma neticesinde emekliliğin, ekonomik ve demografik değişkenlerin yanı sıra, bireyin yakın sosyal çevresiyle olan etkileşimlerinden de önemli ölçüde etkilenen karmaşık bir sosyal olgu olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: • Emeklilik kararı • Aile dinamikleri • İş-aile çatışması • Eş desteği • Nitel araştırma • Sosyal destek • Yaşlılık

A Qualitative Study on the Impact of the Family on Retirement Decisions

Abstract

This study employs a qualitative approach to investigate the multidimensional impact of family and social network factors on individuals' retirement decisions. Using semi-structured interviews with 20 retirees in Istanbul who are members of the Turkish Pensioners' Association (TÜED), the research reveals that retirement is a collective process shaped by family dynamics and interactions rather than a purely individual decision. Findings indicate that factors such as the presence of dependent family members, work-family conflict, a partner's health status, the quality of family communication, spousal support, and parenthood directly influence the timing of retirement. While supporting certain existing literature findings (e.g., the increased financial burden of dependents), this study also contradicts others (e.g., the negligible effect of income on retirement decisions), highlighting the crucial role of the traditional Turkish family structure in the retirement process. In conclusion, retirement is a complex phenomenon significantly influenced not only by economic and demographic variables but also by an individual's interactions with their immediate social environment.

Keywords: Retirement decision • Family dynamics • Work-family conflict • Spousal support • Qualitative research • Social support • Aging

* Bu çalışma Doç. Dr. Muhammet Enes KAYAGİL danışmanlığında Meral ÇETİNKAYA tarafından tamamlanan "Yakın Sosyal Çevrenin Emeklilik Kararı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Nitel Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Sorumlu yazar: Meral Çetinkaya (Bilim Uzmanı), İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: meralctnkya@gmail.com ORCID: 0009-0007-2784-3402

² Muhammet Enes Kayagil (Doç. Dr.), İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: muhammet.kayagil@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-5906-3968

Atfı: Çetinkaya, M., & Kayagil M. E. (2025). Ailenin emeklilik kararı üzerindeki etkisine dair nitel bir araştırma. *Senectus*, 3(2), 365-392. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.2.0958>

Extended Abstract

Retirement, far from being a simple, individual decision based solely on economic calculations or age, is a multifaceted process deeply embedded within the context of family dynamics and interpersonal relationships. While prior research has extensively explored the influence of factors such as income, health, and age on retirement timing, the intricate role of the family and immediate social network has been less systematically examined, particularly within non-Western cultural contexts. This qualitative study aims to address this research gap by investigating how various family-related factors—such as the presence of dependent family members, work-family conflict, a partner’s health, marital communication, spousal support, and parenthood—shape the retirement decisions of individuals in Turkey. The findings not only contribute to the existing body of literature but also offer in-depth nuanced insights into how cultural norms and traditional family structures influence this critical life transition.

Methodology

A qualitative research design was employed to gain a deep understanding of the subjective experiences and perceptions of the retirees. The study’s target population consisted of retired individuals residing in Istanbul who were members of the Turkish Pensioners’ Association (TÜED). Istanbul was selected as the research setting because of its large number of active TÜED members and its significant socio-cultural diversity. A total of 20 retirees, comprising 10 men and 10 women, participated in the study. The age range of the participants was between 53 and 80, with 55% (11 participants) being 65 years or older. The snowball sampling method was used to recruit participants until data saturation was reached.

Data were collected through semi-structured interviews, guided by an interview form developed based on a comprehensive literature review. All interviews were conducted between December 17, 2024, and February 15, 2025 and lasted approximately one hour. Ethical considerations were a priority throughout the process, including obtaining approval from the Istanbul University Social and Human Sciences Research Ethics Committee. Participants provided their written consent after being informed about the study’s purpose and the use of audio recordings and transcripts. To ensure anonymity, participant identities were encrypted, and pseudonyms (e.g., K4, K13) were used in the transcripts. The verbal data were transcribed and analyzed using a thematic approach to identify recurring themes related to the family’s influence on retirement decisions.

Findings and Discussion

The analysis revealed six primary themes influencing retirement decisions: the

presence of dependent family members, work-family conflict, a partner's health status, the quality of family communication, spousal attitudes toward work, and parenthood.

1. Presence of Dependent or Care-Needy Family Members: The study's findings align with the existing literature, which suggests that the presence of dependents increases household financial obligations, compelling working individuals to remain in the labor force for longer periods. However, the research also highlights that this is not merely an economic burden but is also intertwined with emotional and social factors. For instance, providing care for grandchildren emerged as a significant factor. As illustrated by one participant (K13), assuming the responsibility of grandchild care enabled her daughter-in-law to work, thereby alleviating the financial burden on the younger generation. This practice allows older adults to retire earlier and spend time with their grandchildren and social circles while feeling that they are contributing positively and avoiding being a financial burden themselves.

2. Work-Family Conflict: Contrary to some Western literature, which posits that work-family conflicts are primarily experienced by men and disproportionately affect women, this study suggests that the nature and intensity of these conflicts vary based on the individuals' professional and cultural backgrounds. The findings indicate that men in unskilled occupations were more reluctant to have their wives work, leading to higher tensions within the family unit. In contrast, men in professional roles exhibited a more supportive and conciliatory attitude. This suggests that the dynamics of work-family conflict are not solely gender-based but are also shaped by socio-economic status and shared professional values.

3. Partner's Health Status: The health of a partner was identified as a critical factor influencing retirement timing. The findings support Henkens' (1999) observation that individuals with ailing partners tend to remain in the workforce longer to meet increased caregiving and financial needs. This contradicts Charles' (1999) rational marriage theory, which assumes that spouses' health would not significantly impact each other's work decisions. The study's results are consistent with Compton's (2001) finding that men with unhealthy wives are less likely to retire, as they must secure more financial resources for medical care. The findings also reveal that in traditional family structures, a male partner may prevent his sick wife from working, regardless of economic conditions, thus forcing her to retire prematurely or delaying her retirement until her death.

4. Quality of Family Communication: High-quality family communication and spousal support emerged as key facilitators of a smoother retirement transition, particularly for women. In families with strong bonds and open dialogue, couples tend to make retirement decisions collaboratively and in harmony. Conversely, marital discord and lack of communication, as noted by Szinovacz (2002), lead to the

postponement of retirement decisions. This is particularly evident in authoritarian and traditional family structures where one partner, typically the husband, holds a dominant position in decision-making.

5. **Spousal Attitude Toward Work and Retirement Relationship:** Spousal support was found to be a decisive factor in retirement decisions. The findings confirm Henkens' (1999) view that men have a stronger influence on women's retirement decisions. For women who lacked spousal support, retirement was often achieved only after the death of their spouse or through financial support from their children. In contrast, men were found to be able to retire at their desired time, even without spousal support. The study's findings contradict the hypothesis by Allmendinger (1990) and Szinovacz & DeViney (2000) that spouses' incomes have a negligible effect on each other's retirement decisions, instead revealing a strong relationship between economic status and retirement timing. Additionally, a smaller age gap between spouses was found to facilitate coordinated retirement, as their financial goals and life expectancies were more aligned.

6. **Parenthood:** The presence of children has a varying impact on retirement decisions. Consistent with Smith and Moen's (1998) findings, the presence of care-needy children has a more pronounced effect on women's retirement decisions compared to men's. The study also confirms Blake's (2004) finding that an increasing number of children can delay retirement, particularly for men, due to rising financial obligations. However, the study also reveals that children may act as a factor that encourages retirement, either by assuming the financial burden of their parents' retirement contributions or by a desire to spend more time with them. These findings partially contradict Bloemen's (2011) and Pienta's (1999) hypotheses that children are an absolute factor keeping parents in the workforce or that having children later in life keeps women in the workforce longer.

Conclusion

This study provides a qualitative exploration of the profound and multidimensional influence of family dynamics on retirement decisions within the Turkish context. The findings underscore that retirement is not a simple economic or demographic event but a complex process shaped by a web of personal and social interactions. While many findings align with the international literature (e.g., the burden of dependents), others contradict it, revealing the unique role of traditional family structures and cultural norms in Turkey. The study highlights that spousal support is a key accelerant for retirement and that a lack of it, especially for women, can create significant barriers to retirement. The findings suggest that future research should adopt a more holistic approach, integrating psychological and social factors with traditional economic

variables, and should continue to explore the impacts of technological advancements and changing social structures on retirement decisions. These insights are crucial for policymakers and practitioners aiming to develop more effective retirement planning programs and support systems that are sensitive to the socio-cultural realities of different populations.

Ailenin Emeklilik Kararı Üzerindeki Etkisine Dair Nitel Bir Araştırma

Emeklilik, bireysel bir karar olmaktan öte, aile içi dinamiklerin ve ilişkisel etkileşimlerin şekillendirdiği çok boyutlu bir süreçtir. Eşlerin birlikte emeklilik planları yaparken boş zaman tercihleri, ekonomik durum, sağlık, yaş ve aile yükümlülükleri gibi çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Ancak bu kararlar mutlak değildir; eşlerden birinin yaşadığı olumsuz bir deneyim veya koşul, farklı emeklilik tercihleri doğurabilmektedir (Szinovacz, 2002, s. 32). Emeklilik, aynı zamanda, aile müzakerelerine dayanan çok taraflı bir süreç olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, evlilik kalitesi emeklilik kararının olumlu bir belirleyicisidir. Eşler, kararlarını alırken mevcut ve gelecekteki ilişkilerini de düşünmek durumundadır (Figueira, vd., 2017, s. 208). Evlilik ilişkisi ve arkadaşlık duygusunun sağladığı tatmin düzeyi arttıkça, emeklilik erken bir tarihe çekilmektedir.

Eşlerden birinin emeklilik kararının, diğer eşin emeklilik sürecini hızlandırıcı bir etki yarattığı bilinmektedir (Szinovacz ve DeViney, 2000, s. 472). Bununla birlikte, eşler arasındaki uyum, her zaman istihdamdan çekilme anlamına gelmeyebilmektedir. Bazı durumlarda olumlu aile ilişkileri, iş tatminini destekleyerek çiftlerin emeklilik tarihlerini geciktirebilmektedir. Bu durum, aile ilişkilerinin iş tatminini belirlemede önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Emekli bir bireyin uğraşsız kalması, evde geçirilen süreyi artırarak aile içinde sorunlara yol açabilir ve istihdamdaki eşin emeklilik kararını ertelemesine neden olabilmektedir (Warren, 2015).

Çalışmanın emel amacı, emeklilik karar evresindeki bireylerin karar verme süreçlerinde ailenin etkisini belirli unsurlar üzerinden saptamak ve bu unsurların etkisini ortaya koymaktır. Literatürdeki çalışmalardan hareketle bu unsurlar bağımlı aile üyeleri, aile içi çatışma, iletişim düzeyi, sağlık durumu, eş desteği ve çocuk sahipliği şeklinde belirlenmiş ve incelenmiştir.

Bağımlı veya Bakıma Muhtaç Aile Üyelerinin Varlığı

Ortalama yaşam süresindeki artış, geç yaşta ebeveyn olan bireylerin, çocuklarının mali ihtiyaçlarını daha uzun süre karşılamasına yol açmaktadır. Aynı zamanda, sağlık sektöründeki gelişmelerle birlikte yaşlı ebeveynlerin yaşam süreleri uzamakta, bu da bireylerin bakım yükümlülüklerini artırmaktadır. Bu bağlamda, hane halkı yaşam maliyetlerinin artması öngörülmekte ve gelecekte yaşlı bakım sorumluluğunun daha da artması beklenmektedir (Jiang, 1995, s. 133). Bakım alanların sayısı, bakımın süresi, ailenin finansal durumu ve duygusal bağlar gibi pek çok faktör emeklilik tercihlerini belirlemektedir (Dentinger ve Clarkberg, 2002, s. 860).

Bakıma muhtaç kişinin cinsiyeti, özellikle kadınların emeklilik planlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Kadınların, bağımlı eşlerine bakması, diğer aile fertlerinin (çocuklar hariç) bakımına göre emeklilik kararını daha fazla etkilemektedir. Erkekler

için de bağımlı bireye olan yakınlık derecesi arttıkça, emeklilik tarihini erteleme kararları arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır (Dentinger ve Clarkberg, 2002, s. 872). Aile içi bakım yükümlülükleri cinsiyetler arasında farklılık göstermektedir; erkekler genellikle mali sorumlulukları üstlenirken, kadınlar daha çok bakım ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür.

Bakım sorumluluğu, bakıma muhtaç bireyin cinsiyetine göre de şekillenmektedir (Dentinger ve Clarkberg, 2002, s. 874). Kadınların emeklilik tercihleri, baktıkları bireyin cinsiyetine göre değişmezken, erkeklerin bakım tercihleri bu durumdan ciddi bir şekilde etkilenmektedir. Bağımlı hane halkı, finansal yükümlülükler sebebiyle çalışan fertlerin iş gücüne bağlı kalmasına neden olsa da bu eğilim kadınlar üzerinde tam tersi bir etki gösterebilmektedir (Szinovacz ve DeViney, 2000, s. 474).

Eşleri sağlık sorunlarından muzdarip olan kadınlar, ya mevcut gelir eksikliğini telafi etmek için istihdama devam etmekte ya da eşlerinin bakım ihtiyaçları için evde kalmayı tercih etmektedirler (Biagi, Cavapozzi ve Miniaci, 2007, s. 19). Araştırmalar, bakım ihtiyacı olan eşi sahip kadınların iş gücünden ayrılma eğilimlerinin daha yüksek olduğunu (Szinovacz, 2001: 21), ancak bazı çalışmaların ebeveyn bakımının iş gücünden ayrılmaya neden olmadığını da belirttiğini göstermektedir (Dentinger ve Clarkberg, 1999, s. 862). Ailede bakıma muhtaç bir bireyin varlığı, çalışan bireylerin iş gücü arzının azalmasına ve aile gelirinin düşmesine neden olabilmektedir. Bu durum, sağlıklı eşin daha uzun süre çalışmasına yol açarak “ek işçi etkisi” (AWE)¹ olarak adlandırılan bir yaklaşımı desteklemektedir (Charles, 1999, s. 3).

Ailedeki bakıma muhtaç sayısı arttıkça, kadınların emeklilik kararı alma olasılığı artarken, erkeklerin emeklilik kararı alma olasılığı azalmaktadır (Talaga ve Beehr, 1995, s. 21; Dentinger ve Clarkberg, 2002, s. 871). Bu davranış, kadınların bakım sağlayıcı, erkeklerin ise maddi destek sağlayıcı rolleriyle açıklanmaktadır.

İş-Aile Çatışması

Emeklilik kararı, bireyin iş ve aile rollerinin birbirini destekleme derecesine göre alınmaktadır. İş ve aile arasındaki uyumsuzluk, “iş-aile çatışması” ve “aile-iş çatışması” olarak kendini göstermektedir. Raymo ve Sweeney’e (2006: 162) göre, çalışma koşullarından kaynaklanan iş-aile çatışmasının emeklilik kararları üzerindeki olumsuz etkisi, aile ortamında yaşanan sorunlardan kaynaklanan aile-iş çatışmasına göre daha güçlüdür. Aile içi stresin artması, eşler arasında gerilime yol açabilir ve çiftlerin emeklilik kararlarını ertelemesine neden olabilmektedir (Figueira, vd., 2017, s. 209; Coursolle vd., 2010, s. 618). Eşlerden birinin gönülsüz emekliliği, diğer eşin emeklilik

1 Additional Worker Effect (Ek İşçi Etkisi), birincil gelir sahibinin işini kaybetmesi veya geliri önemli ölçüde azalması durumunda, hanedeki diğer bireylerin (ikincil gelir sahipleri) işgücüne katılımını artırmasıyla ortaya çıkan bir olgudur (Guner, Kulikova & Valladares-Esteban, 2021).

kararını olumsuz etkileyebilmekte ve geliri tamamlamak için çalışmaya devam etmesini zorunlu kılabilmektedir (Szinovacz ve DeViney, 2000, s. 472).

Diğer bir görüşe göre, iş ve aile rolleri arasındaki çatışma, bireyde huzur bulma ihtiyacını artırarak erken emeklilik ihtimalini yükseltmektedir. Araştırmalar, genellikle iş-aile çatışmasının erkeklerce yaşandığını, ancak kadınların bu çatışmadan daha çok etkilendiğini göstermektedir. Johnson ve Favreault (2010, s. 5) tarafından yapılan bir çalışmada, kadınların aile meselelerinden kaynaklı olarak emeklilik kararı alma olasılığının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Eşin Sağlık Durumu

Eşleri emekliliğe zorunlu olarak iten faktörlerin başında sağlık sorunları gelmektedir. Literatür, sağlık durumu kötü olan çalışanların, sağlıklı çalışanlara göre daha erken yaşlarda emekli olma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Sağlık sorunlarının şiddeti, emeklilik kararında belirleyici bir rol oynamaktadır. Eşlerin bakım gereksinimleri ve maliyetleri, emekliliğin ertelenmesine veya daha erken bir tarihe çekilmesine neden olabilmektedir (Szinovacz, 2002, s. 32; Ilchuk, 2009, s. 52). Parsons (1977, s. 710) tarafından yapılan araştırmada, olumsuz sağlık koşullarına sahip erkeklerle evli olan kadınların daha uzun süre istihdamda kaldığı gözlemlenmiştir. Buna karşılık, bir diğer görüş ise eşin sağlık durumundaki olumsuz gelişmelerin bakım yükümlülüklerini artırarak emekliliği hızlandırdığını savunmaktadır (Talaga ve Beehr, 1995, s. 18; Szinovacz ve DeViney, 2000, s. 474; Ilchuk, 2009, s. 51).

Haug vd. (1993, s. 6) tarafından 61 çift üzerinde yapılan bir çalışma, erkeğin olumsuz sağlık durumunun karısı ve kendisinin emeklilik durumunu aynı oranda etkilediğini, ancak kadının sağlık durumunun her iki eş üzerinde aynı etkiyi yaratmadığını ortaya koymuştur. Eşlerinin sağlık durumu kötü olan kadınlar, eşlerinin sağlık durumu iyi olan kadınlara kıyasla daha erken emekli olmaktadır. Eşinin sağlık durumu kötü olan erkeklerin emekli olma olasılığı ise genellikle daha düşüktür (Compton, 2001, s. 30). Bu durum, daha fazla mali kaynağa ulaşma ve tıbbi bakım ihtiyaçlarının finansmanını güvence altına alma gereksiniminden kaynaklanmaktadır (Hansson vd., 1997, s. 218; Talaga ve Beehr 1995, s. 18).

Aile İçi İletişimin Kalitesi

Emeklilik kararı, eşler arasında etkileşime dayalı bir süreçtir ve bu süreçte eş desteği büyük öneme sahiptir (Henkens, 1999, s. 65). Yakın ilişkileri olan ve birlikte zaman geçirmekten hoşlanan eşler, daha erken emekli olmaya meyillidirler. Aile ilişkileri ve iletişimleri kaliteli olan çiftler, eşleriyle daha fazla ortak faaliyet fırsatı yakalayabilmek için emeklilik kararını hızlandırabilirler. Evlilik kalitesi ne kadar yüksekse, eşlerin birlikte emekli olma ihtimalleri o kadar yüksektir. Öte yandan, evlilik ilişkileri çatışmalı

olan eşler, iletişimsizlik nedeniyle emeklilik kararlarını ertelemeye daha yatkındırlar (Szinovacz ve DeViney, 2000, s. 475; Szinovacz, 2002, s. 32).

Eşlerin Emeklilik Kararına Desteği

Literatürde, eşlerin emeklilik kararlarını birlikte aldığını destekleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Allmendiger 1990, s. 24; Zweimüller vd., 1996, s. 470; Szinovacz, 2002, s. 32; Henkens 1999, s. 66; Hurd, 1990, s. 233; Ilchuk, 2009, s. 30; Smith ve Moen, 1998, s. 734). Bu kararlar, çiftlerin mali durumları, boş zaman etkinlikleri, sağlık koşulları ve aile içi sorumlulukları gibi faktörlerle şekillenmektedir (Henkens, 1999, s. 64; Zweimüller vd., 1996, s. 449). Geleneksel ataerkil yapılarda, eşlerin emeklilik kararları cinsiyet temelli faktörlerden etkilenmektedir. Eşlerden birinin daha fazla karar gücüne sahip olduğu ailelerde, ortak emeklilik olasılığı daha yüksektir (Maestes, 2001, s. 41).

Çiftlerin gelirinin emeklilik tercihleri üzerindeki etkisi, çelişkili bulgular içermektedir. Bazı araştırmalar, eşlerden birinin gelirinin diğerinin emeklilik kararı üzerinde bir etki yaratmadığını (Bloemen, 2011, s. 647) belirtirken, Clark ve diğerleri (1980, s. 10) erkeğin gelirinin kadının emeklilik kararını etkilediği, ancak tersinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Allmendinger (1990, s. 286) ise kadının yüksek emekli aylığı alacak olmasının erkeklerin işten ayrılma sürecini hızlandırdığını bulmuştur. Eşlerden birinin hastalanması halinde, bu durum hane gelirinin azalmasına ve çalışan eşin emeklilik kararını olumsuz etkilemesine neden olmaktadır (Ilchuk, 2009, s. 44). Bu değişiklikler, boş zamanın daha az değerli hale gelmesine yol açarak ikame etkisini tetiklemektedir (Compton, 2001, s. 5).

Emeklilik kararında etkili olan temel faktörlerden biri de boş zaman tercihleridir (Meng vd., 2020, s. 5; Casanova 2010, s. 25). Zamanın tamamlayıcılık özelliği, ortak emeklilik kararlarının en yaygın nedenlerinden biridir. Araştırmalar, eşlerin emeklilik planlarını boş zamanlarını koordine ederek yaptığını göstermektedir (Johnson ve Favreault, 2010, s. 1). Bireylerin boş zamana atfettikleri değer, emeklilik algılarını farklılaştırabilir. Eşler, boş zaman kullanımı konusunda benzer tutumlara sahip olduklarında, emeklilik kararlarını eş zamanlı olarak almaktadır (Zweimüller vd., 1996, s. 451).

Çiftlerin istihdamda kalma tercihleri, genellikle eşlerin yaşlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Casanova (2010, s. 20), eşler arasındaki yaş farklılıklarının emeklilik kararlarında önemli bir belirleyici olduğunu tespit etmiştir. Eşlerin yaşları birbirine ne kadar yakınsa, birlikte emekli olma olasılıkları o kadar artmaktadır (Ilchuk, 2009, s. 41; Johnson, 2004: 5). Yaşlı çiftlerin genç çiftlere göre emekliliklerini koordine etme kapasitelerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Eşleri kendinden yaşlı olan kadınların erken emekli olma olasılığı daha yüksektir. Genel olarak yaş ile çiftlerin emeklilik kararları arasında pozitif yönlü bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

Çocuk Sahibi Olmanın Yönlendirici Etkisi

Çocuk sahibi olmak, ailede kişi başına düşen hane gelirini azalttığı için ebeveynlerin emeklilik gelirlerinin yetersiz kalacağını düşünmelerine ve daha uzun yıllar istihdamda kalmalarına neden olabilmektedir. Zweimüller vd.'nin (1996, s. 464) araştırması da bu görüşü destekleyerek, büyük ve kalabalık hanelerde yaşayan çiftlerin emeklilik olasılığının daha düşük olduğunu göstermektedir. Ailedeki çocuk sayısı arttıkça emeklilik kararı ertelenmekte ve çalışma süreleri uzamaktadır. Bu durum özellikle çok sayıda çocuğu olan erkeklerde daha yaygındır. Kadınların emeklilik kararlarında bağımlı çocukların varlığı etkili olurken, erkeklerin kararlarında çocuk sayısı belirleyici bir rol oynamaktadır (Szinovacz ve DeViney, 2000, s. 492). Buna karşın, Çin’de yapılan bir araştırmaya göre, erkek evlat sayısının artması ebeveynlerin ekonomik geleceklerini güvence altında hissetmelerini sağlayarak emeklilik tarihlerini öne çekmektedir (Zhao ve Qu, 2021, s. 5).

Özellikle çocuk sahibi olan veya muhtaç çocuklara yardım eden ailelerde emeklilik olasılığı düşüş göstermektedir. Bu ailelerdeki bakım yükümlülükleri, bilhassa kadınların emeklilik kararlarını etkilemektedir. Kadınların iş gücüne katılımının artmasıyla birlikte, çocuk sahibi olma kararı, kadının daha erken yaşta iş gücünden çekilmesine yol açabilmektedir (Johnson ve Favreault, 2010i s. 1; Erdem, 2020, s. 103). Çocukların eğitim, sağlık ve barınma gibi maliyetleri de emeklilik kararını olumsuz etkileyebilmektedir. Ancak, Dentinger ve Clarkberg (2002, s. 873), küçük çocukları bulunan ebeveynlerin, çocuksuz veya yetişkin çocuklu ailelere göre daha erken emekli olma eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Genel olarak, çocukların varlığı erkeklerin emeklilik kararlarını ertelerken, kadınların eşleriyle eş zamanlı emekliliğe geçiş sağlamasına neden olmaktadır (Smith ve Moen, 1998, s. 736; Szinovacz ve DeViney, 2000, s. 487; Clark, Johnson ve A. McDermed, 1980, s. 10). Bazı ebeveynler ise çocuklarına mali destek sağlamak için erken emeklilik kararı alabilmektedir (Davey, DeViney ve Szinovacz, 2001, s. 25).

Yetişkin çocukların evden ayrılmasıyla ortaya çıkan “boş yuva sendromu”ndan kaçınmak isteyen aileler, emeklilik kararlarını erteleyebilmektedir (Figueira vd., 2017, s. 209). Öte yandan çocuklar, ebeveynleriyle daha fazla zaman geçirmek için onları emekli olmaya teşvik edebilmektedir. Çocuk sahibi olmayan bekar veya evli bireylerin daha erken emekli olduğu, çocukların ise ebeveynleri istihdamda tutan bir faktör görevi gördüğü tespit edilmiştir (Bloemen, 2011, s. 646). Evlilik yaşının artması ve ilk doğumun daha geç yaşlarda gerçekleşmesi, kadınların iş gücüne daha uzun süre bağlı kalacağı tahminlerini desteklese de, bu durumun etkisi sınırlıdır (Pienta, 1999, s. 80). Aile bağlarının emeklilik kararları üzerindeki etkisi belirsiz olmakla birlikte, doğurganlık kararının kadınların istihdam ve emeklilik tercihleri üzerindeki etkisi aşikardır (Davey, DeViney ve Szinovacz, 2001, s. 21).

Yöntem

Bu araştırmada, yakın çevrenin emeklilik kararları üzerindeki etkisini derinlemesine anlamak amacıyla nitel araştırma deseni/yöntemi benimsenmiştir. Bu yaklaşım, bireylerin emeklilik karar süreçlerinin çok boyutlu ve öznel niteliği göz önüne alındığında, nicel yöntemlerin sınırlılıklarını aşarak konuya derinlemesine bir kavrayış getirmektedir. Nitel araştırma yöntemleri, olayların gerekçelerini ve insanların olayları algılama biçimlerini anlamlandırmaya çalışırken, bireylerle kendi ortamlarında bizzat görüşerek veri toplamayı kolaylaştırmaktadır (Creswell, 2016).

Çalışmanın temel amacı, İstanbul’da yaşayan özel sektör emeklilerinin emeklilik kararlarını etkileyen yakın çevre faktörlerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda yakın sosyal çevre; aile, akraba, komşu, arkadaş ve iş arkadaşları gibi unsurları içermektedir. Araştırma, emekliliğe hak kazanmış bireylerin karar süreçlerinde edindikleri deneyimler ve bu deneyimlere yükledikleri anlamlar üzerinden, yakın çevrenin pozitif ve negatif etkilerini analiz etmeyi hedeflemektedir. Ailenin emeklilik karar süreçlerini pozitif veya negatif yönde nasıl etkilediği sorusuyla hareket eden bu çalışma, mevcut literatürdeki sosyal faktörlerin etkisine ilişkin boşluğu doldurarak, gelecekteki çalışmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırma, 4/a ve 4/b sigorta kollarına mensup emeklileri kapsamakta olup, 4/c sigorta kolu kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Türkiye Emekliler Derneği’ne (TÜED) üye emeklilerden oluşmaktadır. Türkiye genelinde 120 şubesi bulunan TÜED’in en fazla aktif üyesine İstanbul şubelerinde rastlanması ve İstanbul’un sosyo-kültürel çeşitliliği, bu kentin araştırma evreni olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Örneklem seçimi, kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, araştırma evreni ve birimleri hakkında yeterli bilgi edinilemediği durumlarda, bir kişi aracılığıyla konuya ilişkin bilgi sahibi diğer kişilere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Görüşmeler, veri doygunluğuna ulaşılan kadar sürdürülmüş ve yeterli doygunluk seviyesine erişildiğinde sonlandırılmıştır.

Tablo 1

Katılımcı Profili

Hedef Kategoriler	Alt Kategoriler	Sayı	Yüzde
Sosyodemografik Özellikler			
Yaş Aralığı (53-79)	50-54	3	%15
	55-64	6	%30
	65+	11	%55
Cinsiyet	Kadın	10	%50
	Erkek	10	%50
Medeni Durumu	Evli	13	%65
	Eşi Vefat Etmiş	7	%35
Eşler Arası Yaş Farkı	1-3	7	%35
	4-6	6	%30
	7+	7	%35
Gelir ve Ekonomik Durum			
Aylık Ortalama Gelir	0-17.000	3	%15
	17.000-25.000	3	%15
	25.000-30.000	7	%35
	30.000-45.000	2	%10
	45.000+	5	%25
Aylık Gelirin Yeterlilik Durumu	Yeterli	3	%15
	Kısmen Yeterli	4	%20
	Yetersiz	13	%65
Meslek ve Eğitim Durumu			
Emeklilik Öncesi Mesleği (ISCO-08- International Standard Classification of Occupations)	Profesyoneller	4	%20
	Teknisyen ve Teknikerler	3	%15
	Sanatkârlar	2	%10
	Büro Hizmet Elemanları	2	%10
	Niteliksiz işler	9	%45
Eğitim Durumu	İlkokul	8	%40
	Ortaokul	5	%25
	Lise	4	%20
	Ön Lisans	1	%5
	Lisans	2	%10
Hanede Aktif Çalışan Sayısı	0	8	%40
	1	8	%40
	2	2	%10
	3	2	%10
Aile ve Hane Halkı Mevcudu			
Hane Halkı Mevcudu	1-2	7	%35
	3-4	6	%30
	5+	7	%35
Bakmakla Yükümlü Olduğu Fert Sayısı	0-2	19	%95
	3-4	1	%5
Çocuk Sayısı	1-2	11	%55
	3-4	9	%45
İkamet Durumu			
İstanbul'da Yaşanılan Süre	27-40	8	%40
	41-54	6	%30
	55-68+	6	%30

Araştırma, Türkiye Emekliler Derneği (TÜED) aracılığıyla görüşülen 10'u kadın ve 10'u erkek olmak üzere toplam 20 emekli üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların

yaş aralığı 53 ile 80 arasında değişmektedir. Katılımcıların %55'i (11 kişi) 65 yaş ve üzerindedir. Cinsiyet dağılımı %50 kadın, %50 erkek şeklindedir. Katılımcıların %65'i evlidir, %35'i ise eşi vefat etmiş kişilerden oluşmaktadır. Eşler arasındaki yaş farkı, %35'i 1-3 yıl, %30'u 4-6 yıl ve %35'i 7 yıl ve üzeri olmak üzere, kayda değer farklılıklar göstermemektedir. Genel olarak erkeklerin eşlerinden daha yaşlı olduğu gözlemlenirken, yalnızca bir katılımcı eşinden iki yaş daha küçüktür.

Katılımcıların aylık ortalama gelirleri 25.000 ile 30.000 TL arasında yoğunlaşmaktadır. Bu gelire, emekli aylıklarına ek olarak vefat eden eşlerinin aylıkları veya kira gelirleri de dâhil olabilmektedir. Katılımcıların %65'i aylık gelirlerinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Emekli aylıklarının geçim şartlarını karşılayamaması nedeniyle, katılımcıların 12'sinin hanesinde en az bir kişi çalışmaktadır. Hanede çalışan kişi genellikle emeklinin çocuğu veya bizzat kendisidir. Bu durum, katılımcıların %65'inin geniş aile yapısı içinde, birden fazla kuşakla bir arada yaşadığını göstermektedir. Son olarak katılımcıların neredeyse tamamı, bakmakla yükümlü oldukları kişilerin olduğunu belirtmiştir. Bu kişiler, emekli olmayan eşleri, işsiz çocukları, öğrenciler, torunları veya kendi ebeveynleri olabilmektedir.

Veri Toplama Araçları ve Çözümlemesi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları, emeklilik kavramının tarihçesi, yasal çerçevesi ve sosyolojik algılanışına ilişkin literatür taraması sonucunda elde edilen bulgular ve araştırma soruları doğrultusunda oluşturulmuştur. Veriler, birebir görüşmeler ve kartopu örneklem yöntemi ile toplanmıştır. Görüşmeler, 17.12.2024 ile 15.02.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve her görüşme yaklaşık bir saat sürmüştür.

Görüşme sürecinde etik kurallara azami derecede dikkat edilmiştir. Bu kapsamda İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır (Tarih: 16.12.2024; Sayı: 3066336). Katılımcılara, araştırma süresince yazılı metin ve ses kaydı alınacağı bilgisi verilmiş, gönüllülük esasına dayalı olarak görüşmeye davet edilmişlerdir. Her bir katılımcı ile görüşme öncesinde, araştırmacı tarafından hazırlanan Onam Formu karşılıklı olarak imzalanmış ve etik kurul izin belgesi kendilerine iletilmiştir. Görüşme esnasında katılımcıyı yönlendirici bir üsluptan kaçınılmış, kimlik bilgileri şifreleme yöntemleri kullanılarak gizli tutulmuştur.

Görüşmelerden elde edilen sözel veriler, tarafsız bir yaklaşımla çözümlenmiştir. Ses kayıtları deşifre edilerek dijital ortama aktarılmış, gereksiz yineleme ve detaylar metinden çıkarılmıştır. Katılımcıların güvenliğini sağlamak amacıyla isimleri harflerle (K1, K2)sembolize edilmiştir. Verilerin analizi, metnin ana temalarını ortaya çıkarmak üzere gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın amacı doğrultusunda, temel temalar olarak (1) bağımlı veya bakıma muhtaç aile üyelerinin varlığı, (2) iş-aile çatışması veya aile-iş çatışması, (3) eşin sağlık durumu, (4) aile içi iletişimin kalitesi, (5) eşin çalışma kararına yönelik tutumu ve emeklilik ilişkisi ve (6) çocuk sahibi olmak belirlenmiştir. Bu temalar, literatürden hareketle emeklilik kararlarını etkileyen faktörleri kapsayacak şekilde şekillendirilmiş ve görüşmeler neticesinde bu unsurların literatürle benzerlik ve farklılıkları ortaya konmuştur.

Bağımlı veya Bakıma Muhtaç Aile Üyelerinin Varlığı

Bağımlı ve bakıma muhtaç bireylerin varlığı, emeklilik kararlarını etkileyen önemli bir faktördür. Görüşmelerden elde edilen bulgular, bakım hizmetlerinin karşılanmasında ailenin öncelikli bir tercih olduğunu göstermektedir. Bulgular, bakım ihtiyaçlarını karşılayan bireylerin sosyal ve ekonomik durumlarının da bakım ve emeklilik kararlarını etkilediğini göstermektedir. Bu bulgu Szinovacz ve DeViney (2000, s. 472) tarafından ileri sürülen, bağımlı bireylerin hane halkının finansal yükümlülüklerini arttırdığı ve çalışan fertlerin iş gücüne daha uzun süreler bağlı kalmak zorunda olduğu bulgusu ile uyusmaktadır. Ekonomik olarak yeterli mali kaynaklara sahip olan ancak yakınlarına bakım sağlamak için sınırlı zamanı olan bireyler özel bakıcı veya bakım kuruluşlarından faydalanmaktadırlar. Yeterli zaman ve finansal imkanlara sahip olan bireyler ise genellikle yakınlarının bakım sorumluluklarını kendileri üstlenmektedir. Bu durum, mevcut finansal getirilerin gelecek yıllardaki aile ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesi ile açıklanmaktadır. Gelecek yıllar için yeterince finansal birikimi olan ve emeklilik tarihi net olan bireylerin bakım planlaması yapması daha kolay olmaktadır.

Bir katılımcı bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Çocuğumun mental sağlık problemleri vardı. Ona bakmak özel bir zaman ayırmayı gerektirmiyordu. Ama muhakeme yapma yeteneği olmadığı için öğrendiği işleri yapmanın dışında günlük yaşamında sıkıntılar yaşıyordu. Bu durum azalsa da hala devam ediyor. Bunun dışında günlük yaşamını ve ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabiliyor... Ben emeklilik kararımı alırken çocuğum çok bağılayıcı değildi ama yine de etkiledi. Onun gibi çocukların eğitilip topluma kazandırılması gerekirdi burada öyle bir imkân o dönemde yoktu. Gerçi hala yok. Geç yaşta çocuk sahibi olduğum için bu durum benim istihdam sürecimi fazla etkilemedi. Zaten eşim de öğretmen olunca kimin ne zaman hangi günler çalıştığı belliydi. Günlerimiz birbiri ile uyumluydu. Bu sayede çocuk için zaman yaratabiliyorduk. Gelir olarak ise hem eşim hem ben varlıklı ailelerde büyüdük. Hala da şükür öleyiz. Yoksa ne o zaman ne de şimdi normal aylık ile geçinemezdik. Zor emekli olurduk” (K4, Erkek, 71 yaş).

Aile birimindeki bakım gereksinimleri, sadece ebeveynler veya çocuklarla sınırlı kalmamakta, akrabaları da kapsayacak şekilde gelişmiştir. Aynı hanede birden fazla neslin ikamet etmesi giderek daha da yaygınlaşan bir uygulamadır. Bu durum, özellikle

torun bakımında belirginleşmektedir. Emekli olmayı düşünmeyen ebeveynlerin torun bakımı sorumluluğunu üstlenmesiyle, evlatlar ebeveynlerinin mali sorumluluğunu üstlenerek onları emekli edebilmektedir:

“Emeklilik kararını aldım çünkü torun baktım. Gelin biri iki aylık, iki çocuk bıraktı. Gelinin çalışması gerekiyordu. Ben torunlara bakmazsam gelin çalışmayacaktı. O çalışsın diye ben ayrıldım. Belki biraz daha çalışabilirdim ama ben çalışırsam gelinim çalışmayacaktı. E bu kız ne zaman işe girip de çalışıp eve katkı sağlayacaktı. Hem ben yaşlanıp yorulmuştum da. Oğlum “emekli ol artık anne”, deyince ne araştırdım ne arayıp sordum. Oğluma güvendim emekli oldum. 60 yaşında emekli oldum. Oğlum eşinin çalışmasını istiyordu, benim çalışmamı istemiyordu” (K13, Kadın, 78 yaş).

TÜİK 2025 yılı verilerine göre, 2024 yılında torun bakımıyla ilgilenen yaşlıların oranı %9,7 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2025). Katılımcılara göre, çocuklarını desteklemenin en uygun maliyetli ve tatmin edici yolu torun bakımıdır. Torun bakımı, yaşlı ebeveynlerin daha erken bir evrede iş gücünden ayrılabilmesini ve yaşam enerjileri azalmadan torunları ve arkadaşlarıyla vakit geçirebilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca bu kişiler, torun bakımı sorumluluğunu üstlenerek, sigorta eksikliklerini karşılamak için gönüllü olan çocuklarına mali yük olma hissinden kurtulduklarını belirtmektedirler.

“Bulgaristan’dayken çocukları kreşe verdim de çalıştım. Her sabah çocukları kreşe ağlayarak bıraktım, her akşam ağlayarak aldım. Mecburen çalıştım. 12 yaşından beri çalışıyorum. Zaten buraya 43 yaşında geldim. Asıl sıkıntılı zamanlarım Bulgaristan’da geçti. Buraya geldiğimde çocuklar büyüktü zaten. Çocuklarım için çalıştım... Torunlarım için ise işten çıktım. Ayrılmak istemiyordum. Torunlar yüzünden çalışıp emekli olamadım. İşten ayrıldım. Daha sonra oğlum 7 yıl sigortamı ödedi isteğe bağlı emekli oldum. Ödemesi torun baktığım için emekli olmayacaktım” (K13, Kadın, 78 yaş).

Torun bakımı, yaşlı ebeveynlerin daha erken bir aşamada iş gücünden çekilmesine ve yaşam enerjilerinde düşüş yaşamadan torunlarıyla ve sosyal çevreleriyle daha fazla vakit geçirmelerine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, bu bireylerin torun bakımı sorumluluğunu üstlenmesi, sigorta eksikliklerini karşılamak isteyen çocuklarına mali bir yük olmaktan kaçınmalarını sağlamaktadır.

İş-Aile Çatışması veya Aile-İş Çatışması

Görüşülen kişilerin önemli bir kısmının nitelsiz işlerde çalıştığı gözlemlenmiştir. Aynı iş yerinde tanışıp evlenen erkeklerin, eşlerinin çalışması konusunda daha isteksiz oldukları dikkat çekmektedir.

“Evlendikten sonra eşimin çalışmasını istemedim, o da psikolojik olarak çalışmak istemediğini söyledi. İşten ayrıldı” (K5, Erkek, 73 yaş).

Öte yandan, profesyonel meslek grubunda çalışan erkekler arasında daha ılımlı bir tutum gözlemlenmiştir. Bu gruplarda, eşlerin birbirlerine karşı daha destekleyici bir tutum sergilediği tespit edilmiştir.

Bir katılımcı bu durumu şöyle anlatmıştır:

“Eşim de öğretmendi. Düşünce yapımız ve dünya görüşümüz aynı olunca evlendik. Eşime dedim gel emekli olalım, dinlenelim, çocuğumuza bakalım. ‘Ben çalışacağım benim öğrencilerim var’, dedi. (...) Onun emekliliğini bekledim” (K4, Erkek, 71 yaş).

Eşlerinin mesleklerinden haberdar olmayan erkeklerin, eşlerini çalışmaya zorlama ya da mesleki taahhütlerini sonlandırma eğiliminde oldukları saptanmıştır. Bu durum, aile birimlerinde gerilimlerin daha yüksek seyretmesine neden olmaktadır. Bir katılımcı bu gerilimi şöyle aktarmıştır:

“Eşim işi gereği sık sık yurt dışına giderdi. Pek görüşmezdik. Eşim çalışmamı istemezdi. Kendi emekliliğini de düşünmezdi. Çok sorumsuzdu. (...) Hiç anlaşılamazdık. Etrafımda yardım edecek kimsem de yoktu hem çocuğumu büyüttüm hem de çalıştım. Bir yandan da eşimle hep çalıştığım için gerildim. Çok yorulduğum, yıprandım. Onun vefatı ailemize iyi geldi” (K7, Kadın, 70 yaş).

Johnson ve Favreault’ın (2010, s. 5) iş-aile çatışmalarının genellikle erkeklerce yaşandığı ve kadınların bu çatışmalardan daha olumsuz etkilendiği yönündeki yargısı, bu çalışmadaki katılımcılar üzerinde karşılık bulamamaktadır. Çatışmaların boyutu ve yönü, ilgili tarafların teamül ve anlayış derecelerine göre farklılaşmaktadır.

Eşin Sağlık Durumu

Görüşme yapılan emeklilerin eşlerinin birçoğu çeşitli hastalıklardan muzdariptir. Bu hastalıklar arasında kardiyoloji, dahiliye, ortopedi ve travmatoloji gibi alanlar yer almaktadır. Eşi sağlık sorunları yaşayan tüm eşlerin daha uzun süreler istihdamda kalma eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. Henkens (1999, s. 64) bu durumu, hane içinde artan bakım ihtiyacının gelir ihtiyacını da artırmasıyla ilişkilendirmektedir. Öte yandan, sağlıklı eşlerin, hasta eşlerine sağladığı maddi ve manevi desteğin derecesi, bu kişilerin işe dönüş oranını ve emeklilik sürecini hızlandırmaktadır.

“Eşimle tanışmadan önce bir fabrikada işçiydim. İlk çocuğumu kaybettiğimde bazı sağlık problemleri yaşadım. Eşim işe geri dönmemi istemedi. Psikolojik olarak o dönemde çok iyi değildim. Ben de işi bıraktım. Eşim eve iş aldı. Sabahlara kadar çalıştı. Ben de olabildiğince yardım etmeye çalıştım. Elde avuçta hiçbir şey yoktu. Buna rağmen eşim çalıştı didindi para biriktirdi ve kendi dükkanını kurdu. Beni daima destekledi. Bu yoklukta sigortamı yatırıp beni emekli de etti. Neyin var ki git çalış dese bir şey diyemezdim. Ama ters konuşmayı bırak bir kere bile yüzünü ekşitmedi” (K6, Kadın, 71 yaş).

Bu bulgu, Charles'ın (1999, s. 4) rasyonel evlilik ilişkisindeki bireylerin eşlerinin sağlık durumlarından etkilenmeyeceği teorisini desteklememektedir. Geleneksel aile yapısı içinde yetişmiş erkekler, eşlerinin hastalanması durumunda, ekonomik koşulları gözetmeksizin eşlerinin çalışmamasını ve ev işlerine odaklanmasını isteyebilmektedir:

“Eşim çalışmama dahi karşıydı. Evde kalıp çocuklara ve eve bakmamı istiyordu. Sürekli çalışmak istediğimi söyledim, direttim ama nafile çalıştırmadı. En son eşim kansere yakalandı çalışamaz hale geldi. Kıt kanaat geçinirdik o da bitti. Çoluk çocuk var, ev kira, elde avuçta kalmadı. Eşim hastalanınca çalışmak istediğimi tekrar söyledim. Eşim karşı çıktı. Bir süre çalışmadım. Daha sonra eşimi dinlemedim, çalıştım. Zaten beni engelleyebilecek durumda da değildi. Ama bu süreçte hiç emeklilik düşüncem olmadı. Sadece tek derdim, evi geçindirmek, eşime çocuklarıma bakmaktı. İş geçmişim çoktu ama eşimin kadın istihdamına karşı olumsuz algısı yüzünden emekliliği hiç düşünmedim. Unuttum gitti. Eşim hastalandıktan kısa bir süre sonrada vefat etti. Onun vefatının ardından emekli oldum (K10, Kadın, 73 yaş).

Bu bulgular, Berger ve Fleisher'ın (1984, s. 71), sağlık durumu kötü olan erkeklerle evli kadınların iş gücü arzının sınırlı oranda etkilendiği görüşü ile uyuşmamaktadır. Öte yandan Compton'un (2001, s. 30) çalışmasında ortaya koyduğu sağlık durumu kötü olan eşlerle evli erkeklerin emekli olma olasılıklarının daha düşük olduğu bulgusunu destekler niteliktedir.

Aile İçi İletişimin Kalitesi

Aile içi iletişim, güç ve güven dinamiklerinin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Açık ve güvenilir bir iletişim düzeyi, bireylerde mevcut ve potansiyel iç çatışmaların çözümünü kolaylaştırmaktadır. Özellikle kadınların emeklilik karar süreçlerini daha rahat atlatmasını sağlamaktadır.

“Eşim çekimser davrandı. Bu konu hakkında yeterli bilgi ve deneyimi yoktu. O yüzden pek yardımcı olmadı ama emekli olma düşünceme karşı da çıkmadı. Eşim bu süreçte çalıştı ama sigortasız olarak çalıştı. O çalışmasaydı, sadece çocuklara bakmak isteseydi tek başıma para kazanamazdım, kazandığımla geçinemezdim. Dolayısıyla kendi isteğe bağlımı da yatıramazdım” (K20, Erkek, 61 yaş).

Aile içi bağları güçlü olan ve eşleri tarafından destek gören kişilerin, emekliliği düşünme ve emekli olma ihtimalleri daha yüksektir. Geleneksel ve otoriter aile ilişkilerinin hâkim olduğu bir ailede yetişen bireyler, ailedeki kadınların geleneksel ev içi rollerini sürdürmesi yönünde bir tutum izlemektedirler.

“Ben başta kendimi düşünerek emekli oldum. Ailemi de düşündüm ama ilk kendimi düşündüm. Dört tane çocuğum var elbet birinden biri bana bakacak. Baktım elimden tutan yok devletin kapısı var. Giderim huzurevine yerleşirim. ‘Bir emekli maaşım var bana bakıyorsanız bakın, bakmazsanız bakmayın’, derim diye düşündüm. (...) Eşim emekli olmamı destekliyordu, çünkü evde kalıp çalışmamamı isterdi. Ama ben çalışmadan duramam. Aramız iyiydi. ‘Sen nasıl iyi hissediyorsam öyle olsun’, dedi. Desteklerdi. O desteklemese arkamda durmasa emekli de olmazdım. Her şeyi aramızda konuşup anlaşarak belirlerdik” (K3, Erkek, 63 yaş).

Aile ilişkileri güçlü olan çiftler, emeklilikle ilgili kararları uyum ve ortaklık içinde alabilmektedir. Aile üyeleri birbirlerini kendi bağımsız yollarını bulma konusunda teşvik etmektedir.

“Eşim memurdu. Kendisiyle çok iyi anlaşırdık. Kararlarımızı hep ortak alırdık. Mutluyduk. Eşim maalesef benim emekliliğimi göremeden vefat etti. Ama çalışmamı kendi ayaklarım üzerinde durmamı severdi. Yaşasa emekliliğimi desteklerdi. Kısmet olsaydı ondan önce emekli olacaktım” (K11, Kadın, 64 yaş).

Aile içerisindeki güçlü iletişim ve ortak anlayış, emeklilikle ilgili kararların daha sağlıklı süreçlerde alınmasını kolaylaştırmaktadır. İletişim seviyesi güçlendikçe emekliliğe bakış açısı değişmektedir. Emeklilik bir geçiş döneminden çok aktif bir yaşam tarzı haline gelmektedir.

Eşin Çalışma Kararına Yönelik Tutumu ve Emeklilik İlişkisi

Eş desteğinin, çiftlerin emeklilik kararları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Eşini desteklemeyen bireylere kıyasla, destekleyen bireylerin emeklilik kararları üzerinde daha belirleyici bir rol oynadığı saptanmıştır. Olumlu destek, emekliliği erteleme ve erken bir tarihe çekme kararlarının her birinde etkili olmuştur.

“Eşim emeklilik kararından önce vefat etti. O sürekli derdi ki “çık işten”, “çık işten”. “Kadın kısmı çalışmaz” bilmem ne. Bir zaman sonra da rahatsızlandı. Masraflar yüzünden o zaman ben 34 yaşında tekrar işe girdim. İlle de işten çık diye tutturdu, 1 yıl sonra da öldü. Çalışıp emekli olmamı hiç istemedi. İşimden ayrılmadım. İyi ki çalışmışım şükrediyorum halime. Allah kimseye muhtaç etmesin. Evlat ümidine bırakmasın. Ayılığımı alıyorum kimseye tamah etmek zorunda kalmıyorum” (K10, Kadın, 73 yaş).

Szinovacz ve DeViney’in (2000: 478) kadın ve erkeklerin emeklilik deneyimlerinin cinsiyet ayrımcılığı, sağlayıcı rol dinamikleri ve geleneksel cinsiyet rollerine dayalı olduğu yönündeki bulguları, bu çalışmada da aynı sonucu vermektedir. Eşleri tarafından destek gören bireylerin emekliliği ortak paylaşılabilen bir yaşam evresi olarak gördükleri gözlemlenmiştir. Bu durum, Johnson ve Favreault (2010: 1) tarafından ifade edilen, eşlerin emeklilik planlarını boş zamanlarını koordine ederek yaptıkları görüşüyle tutarlıdır.

“Eşim benden önce emekli oldu. Benim emekliliğimi destekledi. Daha fazla çalışmamdan yana değildi. Hobilerimi sürdürmemi istiyordu. Eşim daha geç bir zaman diliminde emekli olmama razı olmazdı” (K4, Erkek, 71 yaş).

Bazı durumlarda ise çiftlerin emeklilikle ilgili karar verme yetisi tek bir kişide toplanmaktadır. Bu tür durumlarda, kadınların emeklilik kararları eşlerinin kararlarından daha çok etkilenmeye meyillidir. Bu bulgu, Smith ve Moen’in (1998, s. 740) araştırmasıyla benzerlik göstermektedir.

“Eşimle tanışmadan önce emekliliğe yönelik bir düşüncem yoktu. (...) Emekli olabileceğimi bile bilmiyordum eşim sayesinde emekli oldum. O bu konuda çok bilgiliydi. 5 yılı aşkın bir süre isteğe bağlı yatırdı. (...) Bu süreçte eşim olmasa emekli olamazdım. Maddi ve manevi anlamda her açıdan beni destekledi. (...) Şükür ben eşten yana çok şanslı çıktım” (K6, Kadın, 71 yaş).

Bu tip ilişkilerdeki dengesizlik, genellikle taraflardan birinin emeklilik sürecine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamasından, yani bilgi asimetrisinden kaynaklanmaktadır. Allmendiger (1990, s. 287) ve Szinovacz ve DeViney (2000, s. 473) tarafından ileri sürülen, eşlerin gelirlerinin birbirlerinin emeklilik kararları üzerinde ihmal edilebilir bir etkiye sahip olduğu hipotezi, bu çalışmada doğrulanmamıştır. Çiftlerin ekonomik durumları ve emeklilik kararları arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Eşler arasındaki yaş farkı, mesleki bağlılık ve emeklilik tercihleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yaşça büyük olan eş, erken emeklilik kararı alarak genç eşinin emeklilik zamanlamasını değiştirebilmektedir. Yaş farkının önemli boyutlarda olduğu evliliklerde, yaşça büyük olan eş, genç eşinin ekonomik güvencesini kendi vefatı üzerinden planlayabilmektedir.

“Eşim memur kafasında olduğu için hiç düşünmezdi bunları. Dedim Ahmet benim sigorta başlangıcım vardı yatırsak ya onu dedim. (...) Eşim dedi ki yaştan dolayı ben senden önce gideceğim dedi. Aramızda 11 yaş vardı. (...) Sonra araştırıp doğrusunu öğrendik. Bak dedim dernekte isteğe bağlı emeklilikten yararlanan var dedim eşim dedi o zaman niye ödemeyeyim dedi. Seninkini de yatıralım dedi. Sağ olsun destekledi, biraz zorlandık ama hep destekçi oldu” (K2, Kadın, 66 yaş).

Yaş farkı az olan çiftlerde, eşlerin yaşam beklentileri ve finansal hedefleri daha uyumlu hale gelmektedir. Bu durum, Casanova'nın (2010, s. 20) yaş farkı azaldıkça eş zamanlı emekliliğin güçlendiği bulgusuyla uyusmaktadır.

“Ben eşimden iki yaş büyüktüm. Emekliliğimizi hesapladığımızda eşimin benden iki yıl sonra emekli olacağını gördük. E daha iyi neredeyse aynı anada emekli olacağız, artık hep birlikte olabiliriz diye hayal kurardık” (K12, Kadın, 66 yaş).

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, eşlerin emeklilik kararlarına yönelik tutumu, kadınların emeklilik kararları üzerinde daha önemli bir etkiye sahiptir.

Çocuk Sahibi Olmak

Smith ve Moen'e (1998, s. 736) göre, hanedeki çocuk varlığı ebeveynlerin emeklilik kararlarını ertelemelerine neden olmaktadır. Ancak bu araştırmadan elde edilen bulgular, bakıma muhtaç çocukların varlığının, erkeklerin aksine, kadınların emeklilik kararları üzerinde daha belirgin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Çocuklarının sağlık sorunları nedeniyle yeterince zaman ayıramayan ebeveynler, bu durumdan dolayı pişmanlık duymaktadır. Bu pişmanlık, özellikle kadınlarda erken emeklilik eğilimini artırmaktadır.

“Çocuklarımdan bir tanesinin kalp rahatsızlığı ve ciddi skolyozu vardı. (...) Zor zamanında yanında olmam gerekiyordu tek başına onun ve bizim atlabileceğimiz bir dönem değildi. Bu yüzden emekli olursam hem onun yanında daha çok kalırım hem de masraflara yetişebilirim diye düşündüm. Öyle de oldu emekli oldum şu an nispeten rahat bir işte çalışıyorum” (K1, Kadın, 52 yaş).

Çocuk kaybı yaşayan ailelerde, anneler çocuklarıyla kurdukları duygusal bağ nedeniyle daha fazla yıpranabilmektedir. Bu durum, özellikle fiziksel olarak zorlayıcı işlerde çalışan kadınların emeklilik yaşını beklemeden işten ayrılma eğilimini güçlendirmektedir. Bloemen’in (2011: 646) araştırmasının aksine, çocuk sahibi olmanın ebeveynlerin istihdamda kalmalarına neden olan mutlak bir faktör olmadığı görülmüştür.

“İlk çocuğumu doğumda kaybettim. Bu durum beni çok üzdü. (...) Eşimde beni çalıştırmak istemedi. Geçmiş yıllardan biriktirdiğim prim günlerim vardı. Eksik kısmı eşim ödedi. Birkaç yıl sonra ben de emekli oldum. Çok zorlandım, ama ne beni ne de çocuklarımı yüz üstü bırakmadım” (K6, Kadın, 71 yaş).

Çocuk sahibi olmak, bazı durumlarda ebeveynlerin daha geç bir tarihte emekli olmalarına neden olabilmektedir. Çocuklar için yapılan sağlık, eğitim ve diğer harcamalar, aile bütçesi üzerinde baskı oluşturarak geleceğe dönük yatırımları engellemektedir. Bu bağlamda, Blake’in (2004: 565) çocuk sayısındaki artışın emeklilik kararları üzerindeki erteleyici etkisi, Türk katılımcılar üzerinde de baskın bir unsur olarak görülmüştür.

“Çocuklarımı okutmak için çalıştım... Çocuk ister istemez evdeki maliyet kalemlerini arttırıyor. Eğitimi, hastalığı, düğünü bayramı derken bir dünya masraf çıkıyor. Çocuk çalışmaya sevk ediyor. Bir yandan da yaşlılık için insana umut oluyor” (K18, Erkek, 70 yaş).

Çocukların vefa borcu duygusu, emekliliğe hak kazanamayan ebeveynleri için emeklilik borçlanmasını üstlenmelerine yol açabilmektedir. Bu durum, özellikle geleneksel destek mekanizmalarının sürdürüldüğü ülkelerde geçerlidir.

“Sağ olsun oğlum isteğe bağımlı yatırdı emekli oldum. Oğlum kendi kazandığı geliriyle beni emekli etmek istedi. (...) Genç-delikanlı, kazandığını istediği gibi harcamakta özgür olmalı. Onun meğri onun kararı” (K11, Kadın, 64 yaş).

Çocuk sahibi olmanın emeklilik kararları üzerinde her zaman belirleyici bir etki yaratmadığı saptanmıştır. Özellikle erken ve geç yaşta çocuk sahibi olmanın erkek katılımcıların emeklilik kararları üzerinde anlamlı bir fark yaratmayacak kadar az olduğu görülmüştür. Bu bulgular, Pienta’nın (1999: 80) geç yaşta çocuk sahibi olan kadınların iş gücünde daha uzun süreler kalacağı öngörüsünü desteklememektedir.

“Ben çocuklarıma güvenirim yaşlılığında bana bakarlar ama oldu ki bakmadılar emekliliğim olur dedim. Kimseye yük olmam. Kırgınlık yaşanmaz dedim. Ölünce de maaşımı alır kızım-eşim yer diye düşündüm” (K3, Erkek, 63 yaş).

Çocuk sahibi olmak, ebeveynlerin emeklilik kararlarını karmaşık ve değişken bir şekilde etkilemektedir. Genel bir eğilim olarak, çocukların ekonomik yükü, özellikle

eğitim ve sağlık harcamaları, emeklilik yaşını erteleyici bir faktör olabilmektedir. Ancak, bakıma muhtaç çocukların varlığı veya çocuk kaybı gibi duygusal yükler, özellikle annelerde, erken emeklilik eğilimini artırabilmektedir. Bu durum, emeklilik kararlarının sadece ekonomik rasyonellikten ziyade, aile içi duygusal dinamiklerle de şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca, bazı durumlarda çocukların ebeveynlerinin emekliliği için finansal destek sağlaması, geleneksel aile bağlarının gücünü ortaya koymaktadır. Bu bulgular, çocuk sahibi olmanın emeklilik üzerindeki etkisinin tek bir modelle açıklanamayacak kadar çok boyutlu ve cinsiyete özgü farklılıklar içerdiğini göstermektedir.

Tartışma

Bu çalışma, aile ve yakın çevrenin emeklilik kararları üzerindeki çok yönlü etkisini nitel bir yaklaşımla ele alarak, mevcut literatürdeki bazı bulguları desteklemekte ve bazılarıyla çelişen yeni perspektifler sunmaktadır. Özellikle İstanbul'daki emeklilerle yapılan görüşmeler, Türkiye bağlamında aile dinamiklerinin, kültürel normların ve kişisel deneyimlerin emeklilik sürecini nasıl şekillendirdiğini derinlemesine anlamlandırmaktadır.

Literatürdeki genel eğilim, bakıma muhtaç bireylerin varlığının hane halkının finansal yükümlülüklerini artırdığı ve çalışanları iş gücüne daha uzun süre bağlı kalmaya zorladığı yönündedir (Szinovacz ve DeViney, 2000, s. 472). Bu çalışmanın bulguları da bu tespiti doğrulamaktadır. Ancak, bu durumun sadece ekonomik bir yük olmaktan ibaret olmadığı, aynı zamanda manevi ve duygusal faktörlerle de ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin, torun bakımı sorumluluğu, emeklilerin hem çocuklarına destek olma arzusuyla hem de kendi emeklilik primlerini tamamlayarak finansal yük olmaktan kaçınma isteğiyle birleşmektedir. Bu durum, aile içi destek mekanizmalarının sadece finansal değil, aynı zamanda duygusal ve sosyal bir işlevi olduğunu göstermektedir.

Görüşmeler, iş-aile çatışmasının boyutu ve yönünün, bireylerin mesleki statüsü ve anlayış derecelerine göre farklılaştığını göstermektedir. Nitelsiz işlerde çalışan erkeklerin eşlerinin çalışmasına daha isteksiz olduğu gözlemlenirken, profesyonel meslek sahibi erkeklerin daha destekleyici bir tutum sergilediği görülmüştür. Bu bulgu, Johnson ve Favreault'un (2010, s. 5) iş-aile çatışmalarının genellikle erkeklerce yaşandığı ve kadınların daha olumsuz etkilendiği yönündeki savıyla kısmen örtüşse de, çatışmanın nedenlerinin cinsiyetten ziyade mesleki ve kültürel arka planla ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Eşin sağlık durumu, emeklilik kararlarını etkileyen bir diğer kritik faktördür. Bulgularımız, sağlık sorunları yaşayan eşleri olan bireylerin daha uzun süre istihdamda kalma eğiliminde olduğunu ortaya koyarak Henkens'in (1999, s. 64) gelir ihtiyacının

artmasıyla ilgili tespitini desteklemektedir. Ancak, bu bulgu, Charles'ın (1999, s. 4) rasyonel evlilik teorisiyle çelişmektedir. Görüşmeler, eşlerin birbirlerinin yaşam tarzları hakkında bilgi sahibi olmasının, gelecekteki sağlık sorunlarını öngörmek için yeterli olmadığını ve geleneksel aile yapısının, hasta eşin çalışmamasını talep etmesine yol açabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Compton'un (2001, s. 30) sağlık durumu kötü olan eşlerle evli erkeklerin emekli olma olasılıklarının daha düşük olduğu bulgusu, bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Aile içi iletişim kalitesi, emeklilik karar süreçlerinde kilit bir rol oynamaktadır. Bulgular, açık ve güvenilir iletişimin, özellikle kadınların emeklilik süreçlerini daha rahat atlatmasını sağladığını göstermektedir. Aksine, aile içi iletişimsizlik ve sürtüşmeler, Szinovacz'ın (2002, s. 32) da belirttiği gibi, emeklilik kararlarının ertelenmesine yol açabilmektedir. Bu durum, geleneksel ve otoriter aile yapılarında daha belirgin hale gelmektedir.

Eşin çalışma kararına yönelik tutumu, emeklilik ilişkisini doğrudan etkilemektedir. Eşini desteklemeyen bireylere kıyasla destekleyenlerin, emeklilik kararları üzerinde daha belirleyici bir rol oynadığı saptanmıştır. Bu bulgu, Henkens'in (1999: 66) erkeklerin, kadınların emeklilik kararları üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olduğu görüşünü desteklemektedir. Aynı zamanda, Johnson ve Favreault'un (2010, s. 1) eşlerin emeklilik planlarını boş zamanlarını koordine ederek yaptıkları tezi, destekleyici tutumun yaygın olduğu çiftlerde doğrulanmaktadır. Ancak, Allmendinger (1990, s. 287) ve Szinovacz ve DeViney'in (2000, s. 473) gelir etkisine dair hipotezleri, bu çalışmada doğrulanmamıştır; aksine, çiftlerin ekonomik durumları ve emeklilik kararları arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Son olarak, çocuk sahibi olmak ve yaş farkı gibi faktörler, emeklilik kararlarını farklı şekillerde etkilemektedir. Bu çalışmanın bulguları, bakıma muhtaç çocukların varlığının, erkeklerin aksine, kadınların emeklilik kararları üzerinde daha belirgin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, Smith ve Moen'in (1998, s. 736) bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca, Blake'in (2004, s. 565) çocuk sayısındaki artışın emeklilik kararlarını erteleyici etkisi, Türk katılımcılar üzerinde de gözlemlenmiştir. Eşler arasındaki yaş farkının emeklilik kararları üzerindeki etkisi, Casanova'nın (2010, s. 20) eş zamanlı emekliliğin yaş farkı azaldıkça güçlendiği teziyle uyumludur. Bu durum, yaş farkı az olan çiftlerin finansal hedefleri ve gelecek planlarının daha uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır.

Özetle çalışma neticesinde literatürü destekleyen ve literatürden farklılık gösteren bulgular şu şekildedir:

Literatürü Destekleyen Bulgular

- **Bağımlı Aile Üyeleri:** Bulgular, bağımlı bireylerin finansal yükleri artırarak çalışanları iş gücüne daha uzun süreler bağlı kalmaya zorladığı yönündeki Szinovacz ve DeViney'in (2000) görüşüyle örtüşmektedir.
- **Eşin Sağlık Durumu:** Eşi sağlık sorunları yaşayan kişilerin daha uzun süre istihdamda kalma eğilimi, Henkens'in (1999) bulgularını desteklemektedir.
- **Aile İçi İletişim:** Aile içi iletişimsizlik ve sürtüşmelerin emeklilik kararlarını ertelettiği yönündeki Szinovacz'ın (2002) görüşü, çalışmanın bulgularıyla tutarlıdır.
- **Çocuk Sahibi Olmak:** Çocuk sayısındaki artışın emeklilik kararları üzerindeki erteleyici etkisi, Blake'in (2004) çalışmasıyla uyum göstermektedir.
- **Eşin Tutumu ve Cinsiyet Roller:** Eşin emeklilik kararlarında erkeklerin daha güçlü bir etkiye sahip olduğu yönündeki Henkens'in (1999) bulguları ve kadınların emeklilik deneyimlerinin geleneksel cinsiyet rollerine dayalı olduğu yönündeki Szinovacz ve DeViney'in (2000) bulguları çalışmayla paralellik göstermektedir.
- **Yaş Farkı:** Eşler arasındaki yaş farkı azaldıkça eş zamanlı emekliliğin güçlendiği yönündeki Casanova'nın (2010) bulguları, bulgularımızla uyumaktadır.

Literatürle Farklılık Gösteren Bulgular

- **İş-Aile Çatışması:** Çalışma, Johnson ve Favreault'ın (2010) iş-aile çatışmalarından kadınların daha olumsuz etkilendiği yönündeki yargısına karşılık bulamamaktadır.
- **Eşin Sağlık Durumu:** Bulgular, rasyonel evlilik ilişkisi içindeki bireylerin eşlerinin sağlık durumlarından etkilenmeyeceği yönündeki Charles'ın (1999) teorisini desteklememektedir. Ayrıca, sağlık durumu kötü olan erkeklerin eşlerinin iş gücü arzının sınırlı oranda etkilendiği yönündeki Berger ve Fleisher'in (1984) görüşüyle de uyumsuzdur.
- **Gelir Etkisi:** Eşlerin gelirlerinin birbirlerinin emeklilik kararları üzerinde ihmal edilebilir bir etkiye sahip olduğu yönündeki Allmendiger (1990) ve Szinovacz ve DeViney'in (2000) bulgularının aksine, güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.
- **Çocuk Sahibi Olmak:** Çocuk sahibi olmanın ebeveynlerin istihdamda kalmalarına neden olan mutlak bir faktör olmadığı yönündeki Bloemen'in (2011) araştırmasının aksine, bulgular bu durumu desteklememektedir. Ayrıca, geç yaşta çocuk sahibi olan kadınların iş gücünde daha uzun süreler kalacağı yönündeki Pienta'nın (1999) öngörüsü de çalışmada karşılık bulamamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, İstanbul’da yaşayan emeklilerle yapılan görüşmeler aracılığıyla ailenin emeklilik kararları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma bulguları, yakın sosyal çevrenin birincil unsuru olan ailenin, emeklilik kararları üzerinde belirgin ve çok boyutlu bir rol oynadığını göstermektedir. Ailenin etkisi, altı farklı boyutta analiz edilmiştir: bağımlı aile üyelerinin varlığı, iş-aile çatışması, eşin sağlık durumu, aile içi iletişim, çocuk sahibi olmak ve eşin çalışma kararına yönelik tutumu.

Elde edilen bulgular, aile dinamiklerinin bireysel emeklilik kararları üzerinde hızlandırıcı bir etki yarattığını ortaya koymuştur. Eşlerden birinin emekli olduğu ailelerde, diğer eşin emeklilik karar süreci daha kısa sürmektedir. Ayrıca, hanede bağımlı veya bakıma muhtaç bireylerin varlığı, emeklilik kararlarını doğrudan etkilemektedir. Bakım sorumluluğunun yaşlı ebeveynlere düşmesi, özellikle istihdam dışı genç bireylerin iş gücü kaybı olarak algılandığı ailelerde belirginleşmektedir. Bu durum, bakım ihtiyacı ve hane içi iş gücü dağılımının emeklilik kararlarını doğrudan etkilediğini göstermektedir.

İş ve aile arasındaki çatışmaların incelenmesi, bu tür çatışmaların belirli meslek gruplarından kaynaklandığını ortaya koymuştur. Her iki eşin de profesyonel mesleklerle uğraştığı evliliklerde karşılıklı destek daha fazlayken, eşlerinin mesleklerinden haberdar olmayan erkeklerin, eşlerinin mesleki taahhütlerini sonlandırmalarına yol açtığı saptanmıştır. Bu durum, iş-aile çatışmalarından kadınların daha olumsuz etkilendiğini göstermektedir.

Eşin sağlık durumu, emekliliği erteleme eğilimini artıran bir diğer önemli faktördür. Artan sağlık yükümlülükleri, hane geliri, sağlık güvencesi ve bakım ihtiyacını artırmakta, bu da eşleri istihdamda kalmaya zorlamaktadır. Aile içi iletişimin kalitesi ise emeklilik kararlarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Eşlerden birinin kendini güç sembolü olarak gördüğü ailelerde, diğer eşin emeklilik hakkı ya tamamen kaybedilmiş ya da çocukların finansmanına bağlanmıştır.

Eş desteği, emeklilik kararının alınmasında hızlandırıcı bir rol oynamaktadır. Eş desteği görmeyen kadınların emeklilik hakları, eşlerinin ölümü veya çocuklarının finansmanı ile mümkün olabilmektedir. Erkeklerin ise eş desteği olmaksızın dahi istedikleri tarihlerde emekli olabildikleri kaydedilmiştir. Bu dengesizliğin temelinde, taraflardan birinin emeklilik sürecine aşına olmaması yatmaktadır.

Çocuk sahibi olma durumu da emeklilik kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Maddi ve manevi desteğin sınırlı olduğu ailelerde, çocuk bakımıyla ilgili zorluklar emeklilik yaşını ertelemektedir. Özellikle kadınların iş gücüne katılması beklenen dönemde çocuk sahibi olması, onların iş gücünden daha erken çekilmesine neden olmuştur. Öte yandan, çocuk sahibi olmanın, ebeveynleri istihdamda kalmaya zorlayan mutlak bir faktör olmadığı da gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, aile üyelerinin, emeklilik kararlarında belirleyici bir rol oynadığı ortaya konmuştur. Çalışmanın bulguları ışığında, emekliliğin sadece ekonomik veya yaşla ilgili bir konu olmadığı, aynı zamanda kişisel ve sosyal dinamiklerle de iç içe geçtiği tespit edilmiştir. Emeklilik kararı, sadece ekonomik ve yaşa bağlı bir süreç olmaktan ziyade, kişisel ve sosyal dinamiklerle iç içe geçmiş, çok faktörlü bir olgudur. Yakın sosyal çevreyi oluşturan aile, akraba, komşu ve arkadaş gibi unsurlar, bireylerin emeklilik kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Son dönemdeki çalışmalar, emekliliğin mesleki hayatın sonu değil, yaşamın yeni bir evresine geçiş olarak algılandığını göstermektedir. Bu süreçte kişisel beklentiler, değerler ve gelecek kaygısı gibi psikolojik boyutlar da etkili olmaktadır. Sonuç olarak, aile üyeleri emeklilik kararlarında büyük rol oynarken, aile dışındaki sosyal çevre faktörleri ise özellikle aile bütünlüğü eksikliği, bilgi ve sosyal destek ihtiyacı olan bireyler için daha belirleyici hale gelmektedir.

Bu çalışmanın temel sınırlılıkları, ulusal ve uluslararası literatürde yakın sosyal çevre unsurlarına ilişkin yeterli vurgunun olmaması, bunun da veri toplama ve karşılaştırmalı analiz süreçlerini zorlaştırmasıdır. Diğer bir sınırlılık ise, orta ve ileri yaştaki emekli bireylerin (özellikle erkeklerin) mevcut ekonomik ve siyasi koşullar nedeniyle görüşmelere katılma konusunda isteksiz davranmasıdır. Bu durum, emeklilik kararlarına ilişkin tutumların doğru bir şekilde ölçülmesinde önemli zorluklara yol açmıştır.

Gerek araştırma bulguları, gerekse literatürden edinilen bilgilerden hareketle uygulayıcılar, politika yapıcılar ve araştırmacılar için bazı öneriler sunmak yerinde olacaktır. Uygulayıcılar, emeklilik sonrası adaptasyon ve rol değişimi konularında farkındalık yaratmak için hizmet içi eğitim programları ve rehberlik araçları geliştirmelidir. Emeklilere yönelik haklar, kaynaklar ve bilgiler sunan kuruluşların sayısının artırılması gerekmektedir. Emeklilik karar sürecinde ortaya çıkan sosyal karşılaştırma, rol kaybı ve boş zamanın tanımlanması gibi psikososyal riskleri önlemek amacıyla programlar geliştirilmesi zorunludur. Ayrıca, emeklilik simülasyonları, yarı zamanlı iş fırsatları ve bireysel emeklilik planları gibi seçenekler de sunulmalıdır.

Politika yapıcıların, sosyal çevre kaynaklı yanlış yönlendirme ve baskıları azaltmak için kamu kurumları bünyesinde bireysel danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sağlamaları gerekmektedir. Kamu ve özel sektör çalışanları için, emekliliğin psikososyal, ekonomik ve sosyal boyutlarını kapsayan nitelikte emeklilik öncesi hazırlık programlarının oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, sosyal çevrenin emeklilik kararları üzerindeki etkisine dair farkındalık yaratmak için kamu kampanyaları yürütülmelidir.

Gelecek çalışmalarda, yakın sosyal çevrenin ve özellikle ailenin emeklilik kararları üzerindeki etkilerini ele alan nitelikli çalışmaların az olması nedeniyle bu akademik boşluğun giderilmesi için daha fazla araştırma ve proje yapılması gerekmektedir. Teknolojik gelişmelere ve sosyal güvenlik sistemindeki değişikliklere paralel olarak

emeklilik kararına etki eden faktörlerin gelecekte çeşitlenmesi beklenmektedir. Bu nedenle, dijitalleşme ve uzaktan çalışma gibi yeni faktörler dâhil edilerek çalışmanın kapsamı daha da genişletilebilir. Gelecekteki araştırmaların kırılğan grupların emekliliği, emekliliğin psikososyal boyutları, emeklilikte yaş ayrımcılığı, sosyal destek mekanizmaları ve Türk emeklilik sisteminin algılanışı gibi konulara odaklanması önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: M.Ç., M.E.K.; Veri Toplama: M.Ç.; Veri Analizi /Yorumlama: M.Ç.; Yazı Taslağı: M.Ç., M.E.K.; İçerigin Eleştirel İncelemesi: M.E.K.; Son Onay ve Sorumluluk: M.Ç., M.E.K.

Etik Onay: Bu çalışma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır (Tarih: 16.12.2024; Sayı: 3066336).

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışma öncesinde katılımcılardan onam alınmıştır.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors have declared that this study has received no financial support.

Author Contributions: Conception/Design of study: M.Ç., M.E.K.; Data Acquisition: M.Ç.; Data Analysis/Interpretation: M.Ç., M.E.K.; Drafting Manuscript: M.Ç., M.E.K.; Critical Revision of Manuscript: M.E.K.; Final Approval and Accountability: M.Ç., M.E.K.

Ethical Approval: This study was approved by the Istanbul University Social and Human Sciences Research Ethics Board (Date: 16.12.2024; Number: 3066336).

Informed Consent: Consent was obtained from the participants before the study.

Kaynakça/References

- Allmendinger, V. J. (1990). Der Übergang in den Ruhestand von Ehepaaren: Auswirkungen individueller und familiärer Lebensverläufe. In K. U. Mayer (Ed.), *Lebensverläufe und sozialer Wandel* (pp. 272–303). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Berger, M. C., & Fleisher, B. M. (1984). Husband's health and wife's labour supply. *Journal of Health Economics*, 3(1), 63–75. [https://doi.org/10.1016/0167-6296\(84\)90033-9](https://doi.org/10.1016/0167-6296(84)90033-9)
- Biagi, F., Cavapozzi, D., & Miniaci, R. (2007). *Technology, skills and retirement* (Marco Fanno Working Paper No. 2007-42). Padova: Dipartimento di Scienze Economiche “Marco Fanno,” Università degli Studi di Padova.
- Blake, D. (2004). The impact of wealth on consumption and retirement behaviour in the UK. *Applied Financial Economics*, 14(8), 555–576. <https://doi.org/10.1080/0960310042000233430>
- Bloemen, H. G. (2011). The effect of private wealth on the retirement rate: An empirical analysis. *The Economic Journal*, 121(556), 637–655. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2010.02406.x>
- Casanova, M. (2010). *Happy together: A structural model of couples' joint retirement choices* (Unpublished manuscript).
- Charles, K. K. (1999). *Sickness in the family: Health shocks and spousal labor supply* (Research Report No. 467). Ann Arbor: University of Michigan, Ford School of Public Policy.

- Clark, R. L., Johnson, T., & McDermed, A. (1980). Allocation of time and resources by married couples approaching retirement. *Social Security Bulletin*, 43(4), 3–16.
- Compton, J. (2001). *Determinants of retirement: Does money really matter?* (Department of Finance Working Paper No. 2001-02). Ottawa: Department of Finance Canada.
- Coursolle, K. M., Sweeney, M. M., Raymo, J. M., & Ho, J. H. (2010). The association between retirement and emotional well-being: Does prior work–family conflict matter? *The Journals of Gerontology: Series B*, 65B(5), 609–620. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbq040>
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Davey, A., DeViney, S., & Szinovacz, M. E. (2001). Influences of family obligations and relationships on retirement: Variations by gender, race, and marital status. *The Journals of Gerontology: Series B*, 56(1), S20–S27. <https://doi.org/10.1093/geronb/56.1.S20>
- Dentinger, E., & Clarkberg, M. (2002). Informal caregiving and retirement timing among men and women. *Journal of Family Issues*, 23(7), 857–879. <https://doi.org/10.1177/019251302236598>
- Erdem, K. G. (2020). Türkiye’de emekliliğe geçişi etkileyen faktörler. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(Özel Sayı), 100–118.
- Figueira, D. A. M., Lopes, R. G. C., & Souza, J. C. (2017). Retirement decision-making influenced by family and work relationships. *Revista Brasileira de Geriatria e Gerontologia*, 20(2), 206–213. <https://doi.org/10.1590/1981-22562017020.160120>
- Guner, N., Kulikova, Y. A., & Valladares-Esteban, A. (2021). *Does the added worker effect matter?* (Working Paper No. 2113). Banco de España. <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesSeriadas/DocumentosTrabajo/21/Fich/dt2113e.pdf>
- Hansson, R. O., DeKoekkoek, P. D., Neece, W. M., & Patterson, D. W. (1997). Successful aging at work: Annual review, 1992–1996: The older worker and transitions to retirement. *Journal of Vocational Behavior*, 51(1), 202–233. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1997.1592>
- Haug, M. R., Belgrave, L. L., & Jones, S. (1993). Partners’ health and retirement adaptation of women and their husbands. *Journal of Women & Aging*, 4(3), 5–29. https://doi.org/10.1300/J074v04n03_02
- Henkens, K. (1999). Retirement intentions and spousal support: A multi-actor approach. *The Journals of Gerontology: Series B*, 54(2), S63–S73. <https://doi.org/10.1093/geronb/54B.2.S63>
- Hurd, M. D. (1990). The joint retirement decision of husbands and wives. In D. A. Wise (Ed.), *Issues in the economics of aging* (pp. 231–258). Chicago: University of Chicago Press.
- Ilchuk, S. (2009). *Retirement decisions of women and men in response to their own and spousal health* (Doctoral dissertation). The Pardee RAND Graduate School, Santa Monica, CA.
- Jiang, L. (1995). Changing kinship structure and its implications for old-age support in urban and rural China. *Population Studies*, 49(1), 127–145. <https://doi.org/10.1080/0032472031000148506>
- Johnson, R. W. (2004). *Do spouses coordinate their retirement decisions?* (Center for Retirement Research Working Paper No. 2004–19). Chestnut Hill, MA: Boston College.
- Johnson, R. W., & Favreault, M. M. (2010). Retiring together or working alone: The impact of spousal employment and disability on retirement decisions. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1681356>

- Meng, A., Sundstrup, E., & Andersen, L. L. (2020). Factors contributing to retirement decisions in Denmark: Comparing employees who expect to retire before, at, and after the state pension age. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9), 1–12. <https://doi.org/10.3390/ijerph17093282>
- Parsons, D. O. (1977). Health, family structure, and labor supply. *The American Economic Review*, 67(4), 703–712.
- Pienta, A. (1999). Early childbearing patterns and women's labor force behavior in later life. *Journal of Women & Aging*, 11(1), 69–84. https://doi.org/10.1300/J074v11n01_05
- Raymo, J. M., & Sweeney, M. M. (2006). Work–family conflict and retirement preferences. *The Journals of Gerontology: Series B*, 61(3), S161–S169. <https://doi.org/10.1093/geronb/61.3.S161>
- Smith, D. B., & Moen, P. (1998). Spousal influence on retirement: His, her, and their perceptions. *Journal of Marriage and Family*, 60(3), 734–744. <https://doi.org/10.2307/353538>
- Szinovacz, M. E. (2002). Couple retirement patterns and retirement age: A comparison of Austria and the United States. *International Journal of Sociology*, 32(2), 30–54. <https://doi.org/10.1080/15579336.2002.11770260>
- Szinovacz, M. E., & DeViney, S. (2000). Marital characteristics and retirement decisions. *Research on Aging*, 22(5), 470–498. <https://doi.org/10.1177/0164027500225004>
- Talaga, J. A., & Bechr, T. A. (1995). Are there gender differences in predicting retirement decisions? *Journal of Applied Psychology*, 80(1), 16–28. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.80.1.16>
- Warren, D. A. (2015). Retirement decisions of couples in Australia: The impact of spousal characteristics and preferences. *The Journal of the Economics of Ageing*, 6, 149–162. <https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2015.01.002>
- Zhao, C., & Qu, X. (2021). Peer effects in pension decision-making: Evidence from China's new rural pension scheme. *Labour Economics*, 69, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2021.101966>
- Zweimüller, J., Winter-Ebmer, R., & Falkinger, J. (1996). Retirement of spouses and social security reform. *European Economic Review*, 40(2), 449–472. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(95\)00076-3](https://doi.org/10.1016/0014-2921(95)00076-3)